

НАПРАВЛЕНИЕ

“ПРАВО. ИСТОРИЯ НА ПРАВОТО”

Надежда Христова/N. Hristova

ОБЕЗЩЕТИЯ И НАКАЗАНИЯ ЗА ПОСЕГАТЕЛСТВА СРЕЩУ ФИЗИЧЕСКАТА И ПОЛОВАТА НЕПРИКОСНОВЕНОСТ, ЧЕСТТА И ЖИВОТА НА ЛИЧНОСТТА В PACTUS LEGIS SALICAE

Compensations and Punishments Concerning Viola- tions of the Personal Physical and Sexual Immunity, Honour and Life in Pactus Legis Salicae

The paper discusses cases of violations of the personal physical and sexual immunity, honour and life considered in Pactus legis salicae. The author has come to the conclusion that the law treats differently Franks and Romans as far as the protection of their lives is concerned. The Pactus provides for the highest wergelds to be paid for the murder of king's officials. It also effectively protects the lives, health and honour of the weakest members of the community – children and women of free birth.

Първоначалният текст на закона на салическите франки, т.нар. Салически закон, не е достигнал до нас. Изследователите разполагат с негови съкратени или разширени редакции в повече от 80 ръкописа, които са класифицирани в пет семейства. Първата редакция на Салическия закон – Pactus Legis Salicae (PLS) – датира от последните години на управлението на франкския крал Хлодвиг (Хлодовех), т.е. между 507 и 511 г. Публикувана е в Monumenta Germaniae Historica от К. А. Eckhardt и е изключително ценна за историците, тъй като в нея почти не може да се намери влияние на римското право.

От 65 титула в законника 23 изцяло или частично се занимават с посегателства срещу физическата и половата неприкосновеност, честта и живота на личността.

Посегателства срещу физическата неприкосновеност

Обезщетенията, които според PLS извършителите трябва да заплатят на потърпевшите за наранявания, увреждания на здравето и нарушаване на различни функции на организма, варират според тежестта на причинената вреда, т.е. според това дали водят до трайни функционални увреждания, до застрашаване на живота или не.

Така например за нанасяне на удар на свободен човек се предвижда обезщетение съответно от 15 солида (сол.) за мъж и 45 сол. за свободно момиче или жена¹, а ако пострада свободна бременна жена, сумата нараства на 700 сол.² Ако удар по главата причини потичане на кръв, виновният трябва да заплати 15 сол., а ако след удара се подават трите кости, които покриват мозъка, обезщетението е 30 сол.³ Предвиденото в PLS за възмездяване при рана в ребрата или корема, която стига до вътрешните органи, е 30 сол., а ако тя загной и не зараства – 62½ сол. както и още 9 сол. за лечение⁴. Три удара с тояга, без да причинят потичане на кръв, водят до заплащането на 9 сол., а ако кръвта потече – на 15 сол.⁵ Обезщетението за три удара със свит юмрук също е 9 сол⁶.

Значителни са обезщетенията за причиняване на трайни увреждания. Предвидената сума за отсечен крак е 62 ½ сол.⁷, но ако той продължава да виси на мястото си – 45 сол.⁸ За отрязана ръка, която остава да виси, според закона се заплащат 62 ½ сол.⁹ Обезщетението за отрязан палец на ръка или крак е 50 сол.¹⁰ (но ако палецът остане да виси – 30 сол.¹¹), за втори пръст – 35 сол., за среден пръст – 15 сол., за четвърти пръст – 9 сол., за кутре – 15 сол.¹²; ако пък са отрязани всички останали пръсти без палеца – 45 сол.¹³ За избито око извършителят трябва заплати 62 ½ сол., за отрязан нос – 45 сол., за отрязано ухо – 15 сол., за отрязан език така, че е изгубена способността да се говори – 100 сол., а за избит зъб – 15 сол.¹⁴ На мъж, чийто penis е прободен така, че е станал негоден, се полага сумата от 100 сол.; а ако penisът е изцяло отрязан – от 200 сол. и още 9 сол. за лекар¹⁵. Законът предвижда и обезщетение от 62 ½ сол. за жена, изгубила способността си да ражда деца заради магия, направена ѝ от друга жена¹⁶.

В случай, че пострадат роби, дължимите обезщетения се заплащат на господарите им. Така например онзи, който набие роба на друг така, че робът да не може да върши работата си повече от 40 дни, трябва да плати 1 сол. и 1 триенс¹⁷.

Сексуални посегателства срещу жени и момичета и уронване на чест

Много строги са наказанията за сексуални посегателства срещу свободни жени и момичета, изразяващи се в изплащането на значителни обезщетения. По този начин PLS защитава честта на семействата на потърпевшите, на техните годеници или съпрузи.

За физически контакт, който може да се изтълкува като начало на изнасилване, в закона са предвидени следните обезщетения: онзи, който докосне китката, ръката или пръста на жена, трябва да заплати 15 сол.; ако докосне ръката ѝ под лакътя,

сумата е 30 сол., а ако я хване над лакътя – 35 сол.; ако докосне или пореже гърдата ѝ, обезщетението нараства на 45 сол.¹⁸

При германците понякога бракове се сключвали в резултат на отвличане или приставане на жената. Обществото признавало такива брачни съюзи за валидни, но не ги толерирало. Поради това отвличането на жени и момичета водело до изплащането на значителни обезщетения от виновната страна. Законът постановява, че ако трима мъже отвлекат свободно момиче от дома му или от работната му стая, трябва да бъдат заплатени 30 сол. Ако нападателите са повече, тези освен тримата трябва да платят по 5 сол. За всеки, който носи стрели, са предвидени по още 3 сол. А извършителят на отвличането се задължава да заплати 62 ½ сол. Ако той обаче е кралски слуга (т.е. роб) или лит (т.е. полусвободен), наказанието е смърт¹⁹.

Сключването на брак с чужда годеница води до заплащане на обезщетение от 62 ½ сол. и още 15 сол. за измамения годеник²⁰. За брак с чужда съпруга, докато съпругът е още жив, е предвидена огромната сума от 200 сол.²¹

Обезщетението за изнасилването на свободно момиче варира от 62 ½ сол.²² до 200 сол., ако похищението стане, когато в качеството му на годеница момичето е на път за дома на годеника си²³.

За сексуално посегателство срещу робиня господарят ѝ получава като компенсация 15 сол., а ако жертва на изнасилване е кралска робиня, сумата е 30 сол. Ако роб изнасили робинята на друг господар според PLS или трябва да плати 3 сол., или трябва да бъде наказан с бичуване²⁴.

Законът предвижда обезщетения и за уронване на честта с думи и действия. Например отрязването на косата на свободно момче или момиче (символ на свободния му статус) без съгласието на роднините му се възмездява с 45 сол.²⁵ Осмелилият се да обвини пред лицето на краля невинен човек в негово отсъствие е длъжен да заплати 62 ½ сол.²⁶ А за несправедливо обвинение на свободен човек в някакво престъпление, вследствие на което той бъде убит, обезщетението е 100 сол.²⁷

PLS постановява обезщетение и за обидни думи, изречени по адрес на мъж или жена. Ако някой нарече другия “педераст”, “доносник” или “лъжец”, трябва да плати 15 сол.²⁸ Онзи, който твърди, че свободна жена или свободен мъж е “проститутка” и не може да го докаже, трябва да плати 45 сол.²⁹ Обидни прозвища като “лисица” и “заек” носят обезщетение от 3 сол.³⁰ Особено строг е законът в случаи, когато мъж бъде наречен магьосник или свободна жена бъде наречена вещица и това не може да бъде доказано. Позволилият си подобни обвинения се задължава да заплати съответно 62 ½ сол. и 187 ½ сол.³¹

Посегателства срещу живота

Най-големи са предвидените в PLS обезщетения за опит за убийство и убийство. Посегателство срещу нечий живот, което не е довело до смъртта на жертвата, се наказва със заплащането на сума в размер от 62 ½ сол., без значение

дали смъртоносното оръжие е било отровна стрела, магия или билкова отвара³². Същото обезщетение е предвидено и в случай, че някой наеме друг да убие някого, а след това вторият наеме за същото трето лице, но жертвата остане жива. Тогава и тримата трябва да платят по 62 ½ сол.³³

Когато обаче е направен опит покушението над нечий живот да бъде прикрито, предвидените в закона като обезщетение суми са по-значителни. Така например, ако свободен бъде хвърлен в кладенец и успее да се измъкне оттам жив, дължимата сума е 100 сол.³⁴ Същото обезщетение трябва да бъде платено и ако жертвата бъде хвърлена в морето, но се спаси³⁵.

Размерът на обезщетението за убийство, т.нар. вергелд, зависи от различни фактори. Най-масово заплащаният вергелд за свободни, живеещи по Салическия закон, е в размер от 200 сол. без значение как е извършено убийството. Такава е например кръвнината за свободен човек, загинал в дома си, подпален от друг или умъртвен с отровна отвара³⁶. Същият вергелд е дължен да плати на роднините на жертвата си вешер, който изяде човек и това бъде доказано³⁷.

Ако убийството на свободен е извършено от роб или лит, убиецът се дава на роднините на убития в качеството на половината от обезщетението, а господарят му плаща другата половина³⁸. По същия начин се процедира, ако човек бъде убит от домашно животно и това бъде доказано от свидетели – собственикът на животното трябва да плати половината вергелд и да предаде животното, което е причинило нещастieto в качеството на втората половина³⁹.

Наличието на утежняващи вината обстоятелства, свързани с убийството, води до увеличаване на размера на предвидения в закона вергелд. Ако убиецът прикрие престъплението си, като хвърли трупа в кладенец, държи го под вода или го покрие с клони или с нещо друго, обезщетението нараства на 600 сол.⁴⁰

Като случай, при който са налице особено утежняващи вината обстоятелства, законът разглежда нападението и убийството на свободен в дома му от група мъже. Предвидено е водачът на групата и извършител на убийството да плати обезщетение от 600 сол.⁴¹ Освен това, ако по тялото на убития бъдат открити следи от три или повече удара, трима от обвинените, за които е доказано, че са били в групата, трябва да платят – всеки един от тях – също по 600 сол. Още трима от групата се осъждат да прибавят към общата сума на обезщетението по 90 сол., а още трима – по 45 сол.⁴² Ако пък свободен франк бъде нападен от група мъже вън от дома му, докато пътува или на полето и бъде убит, то, ако е получил три и повече рани, трима от нападателите, чието престъпление е било доказано, трябва да платят обезщетение за убийство, т.е. вероятно по 200 сол. Още трима от групата, за които нищо не е било доказано, трябва да платят по 30 сол., и още трима – по 15 сол.⁴³

Размерът на вергелда зависи от пола и възрастта на убития свободен индивид. Дължимата сума за убийство на дете в утробата на майка му или преди да е навършило девет дни (т.е. преди да му е дадено име) е 100 сол.⁴⁴ Животът на свободно

момче ненавършило 12 год., е защитен с вергелд от 600 сол.⁴⁵, а на свободно момиче на същата възраст (т.е. преди да стане способно да ражда деца) — с 200 сол.⁴⁶

Убийството на жена, способна да ражда деца (т.е. преди 60-та ѝ година), се обезщетява с вергелд от 600 сол.⁴⁷ Ако убитата вече е надхвърлила детеродната възраст, вергелдът ѝ пада на 200 сол.⁴⁸ Ако бъде отнет животът на бременна жена, убиецът трябва да плати също 600 сол. А ако се докаже, че детето в нея е от мъжки пол, се полагат още 600 сол. за него⁴⁹.

Вергелдът, защитаващ живота на свободен франк, зависел и от статуса му в обществото. Както вече отбелязахме, средният вергелд, предвиден в PLS, е 200 сол. Но ако убитият е под кралско покровителство, сумата нараства на 600 сол.⁵⁰ Ако е направен опит убийството на такъв човек да бъде запазено в тайна, т.е. ако тялото бъде укрито, дължимият вергелд вече е 1800 сол.⁵¹ Тройно по-висок вергелд от средния защитава и живота на човек на кралска служба, например на граф (ако служещият е кралски слуга, т.е. несвободен, вергелдът е 300 сол. — отново по-висок от 200 сол.)⁵². В случай, че кралски дружинник бъде убит от група мъже в дома му, обезщетението за роднините му достига 1800 сол., които трябва да бъдат платени от извършителя на престъплението⁵³.

PLS не защитава еднакво живота на завоевателите франки и на завареното местно население или римляните, както те са наречени в текста. За убийството на римлянин кралски сътрапезник е определен вергелд от 300 сол. — със 100 сол. повече от средния за франк, но и двойно по-малък от този за свободен на кралска служба⁵⁴. Ако обаче убитият е местен земевладелец, който не е кралски сътрапезник, т.е. не е приближен на краля, вергелдът му е 100 сол., а ако жертвата е обикновен римлянин данъкоплатец, сумата е само 62 ½ сол.⁵⁵ Двойно по-малко от това за свободен франк е и обезщетението за убийството на римлянин в дома му от група мъже⁵⁶.

Обезщетения в полза на собственика са предвидени и за убийството на роби. Така например, ако робиня на един господар почине в резултат от изнасилване, извършено от роба на друг, извършителят се наказва да плати 6 сол. или да бъде кастриран, а господарят му заплаща стойността на робинята⁵⁷. Ако роб или робиня бъдат убити от друг роб, господарите трябва да си поделят убиеца⁵⁸. Ако жертвата е домашен роб или домашна робиня, или ковач, златар, свинар, винар, коняр, за загубата господарят му трябва да получи обезщетение от 30 сол. и още 75 сол. за нарушаването на мира и за времето, през което е било възпрепятствано използването му/ѝ⁵⁹.

PLS предвижда и смъртно наказание за извършването на убийство. До такъв изход може да се стигне, ако убиецът, след като е дал целия си имот за изплащането на предвидения вергелд, и след като е бил подпомогнат и от роднините си по бащина и по майчина линия, не успее да възмезди близките на убития. Тогава, ако никой не поеме поръчителство над него, т.е. не плати, за да го спаси, той следва да заплати с живота си⁶⁰.

Обезщетението за убийство, т.е. вергелда (изплащан най-вероятно в глави добитък и предмети с по-висока стойност) поделяли помежду си децата на убития и най-близките му роднини по бащина и по майчина линия⁶¹.

Във франкското общество от VI в. разгледаните посегателства са били смятани за сериозно нарушение на мира и предвидените изключително високи обезщетения вероятно е трябвало да играят възпираща роля, както и да предотвратяват евентуалното разпалване на безкрайни междуродови кръвни вражди. Различните суми за обезщетение за убийството на свободни, предвидени в закона, свидетелстват, от една страна, за запазването на традиционното деление на свободните по етнически признак (т.е. на хора, живеещи по Салическия закон, и на “други”, в случая местните галоримляни), а от друга, подсказват за вече налагащите се социални различия, които разграничавали приближените на краля от цялото останало население на страната. В законника на салическите франки е демонстриран и характерният за обичайното право принцип да се осигурява по-голяма защита на онези, от които зависи физическото оцеляване на рода – децата и жените в детеродна възраст. Лишаването от живот на такива членове на общността се възмездява със заплащането на значителни обезщетения, в някои случаи достигащи тези, определени за свободни хора на кралска служба.

БЕЛЕЖКИ

¹ *Pactus Legis Salicae* (PLS). Ed. K. A. Eckhardt. – Monumenta Germaniae Historica. Legum Sectio I. Leges nationum germanicarum, t. IV, p. I. Hannoverae, 1962, XXXI. 1, p. 120. Според друг германски законник, чиято ранна редакция датира от приблизително същото време, хубав вол струвал 2 сол., хубава и здрава крава – 1 сол., здрав и хубав кон – 12 сол., здрава и хубава кобила – 3 сол., меч с ножница – 7 сол., меч без ножница – 3 сол., хубава броня – 12 сол., украсен шлем – 6 сол., дресиран сокол – 12 сол.

² PLS, XXIV. 5, p. 91.

³ PLS, XVII. 3, 4, p. 76–77.

⁴ PLS, XVII. 6, 7, p. 77–78.

⁵ PLS, XVII. 8, 9, p. 78–79.

⁶ PLS, XVII. 10, p. 79.

⁷ PLS, XXIX. 11, p. 116.

⁸ PLS, XXIX. 10, p. 115.

⁹ PLS, XXIX. 2, p. 112–113.

¹⁰ PLS, XXIX. 3, p. 113.

¹¹ PLS, XXIX. 4, p. 113.

¹² PLS, XXIX. 6, 9, p. 114–115.

¹³ PLS, XXIX. 7, p. 114.

¹⁴ PLS, XXIX. 12–16, p. 116–117.

¹⁵ PLS, XXIX. 17–18, p. 118.

¹⁶ PLS, XIX. 4, p. 82.

- ¹⁷ В случая вероятно монета на стойност 1/3 от солида. PLS, XXXV. 4, p. 130.
- ¹⁸ PLS, XX. 1–4, p. 83–84.
- ¹⁹ PLS, XIII. 1–4, 7, p. 59–61.
- ²⁰ PLS, XIII. 12, p. 63.
- ²¹ PLS, XV. 1, p. 70.
- ²² PLS, XV. 2, p. 70.
- ²³ PLS, XIII. 4, p. 60.
- ²⁴ PLS, XXV. 1, 2, 6, p. 93–95.
- ²⁵ PLS, XXIV. 2, 3, p. 89–90.
- ²⁶ PLS, XVIII, p. 80.
- ²⁷ PLS, XLI. 14, p. 160.
- ²⁸ PLS, XXX. 1, 7, p. 118, 120.
- ²⁹ PLS, XXX. 3, p. 118–119.
- ³⁰ PLS, XXX. 4, 5, p. 119.
- ³¹ PLS, LXIV. 1, 2, p. 230–231.
- ³² PLS, XVII. 1, 2, p. 75–76; XÿX. 2, p. 82.
- ³³ PLS, XXVIII. 1–3, p. 110–111.
- ³⁴ PLS, XLI. 12, p. 159.
- ³⁵ PLS, XLI. 13, p. 160.
- ³⁶ PLS, XVI. 1, p. 71; XÿX. 1, p. 81.
- ³⁷ PLS, LXIV. 3, p. 231.
- ³⁸ PLS, XXXV. 8, p. 131.
- ³⁹ PLS, XXXVI, p. 133.
- ⁴⁰ PLS, XLI. 2, 4, p. 155.
- ⁴¹ PLS, XLI. 21, p. 162.
- ⁴² PLS, XLII. 3, p. 163–164.
- ⁴³ PLS, XLIII. 3, p. 166–167.
- ⁴⁴ PLS, XXIV. 6, p. 91; XLI. 20, p. 161.
- ⁴⁵ PLS, XXIV. 1, p. 89; XLI. 18, p. 161.
- ⁴⁶ PLS, XLI. 15, p. 160; LXVe. 2, p. 235.
- ⁴⁷ PLS, XXIV. 8, p. 92; XLI. 16, p. 161; LXVe. 3, p. 235.
- ⁴⁸ PLS, XXIV. 9, p. 92; XLI. 17, p. 161; LXVe. 4, p. 231.
- ⁴⁹ PLS, XLI. 19, p. 161; LXVe. 1, p. 235.
- ⁵⁰ PLS, XLI. 5, p. 156.
- ⁵¹ PLS, XLI. 6, 7, p. 156.
- ⁵² PLS, LIV. 1, 2, p. 203–204.
- ⁵³ PLS, XLII. 1, p. 162–163.
- ⁵⁴ PLS, XLI. 8, p. 157.
- ⁵⁵ PLS, XLI. 9, 10, p. 157.
- ⁵⁶ PLS, XLII. 4, p. 164.
- ⁵⁷ PLS, XXV. 5, p. 94–95.
- ⁵⁸ PLS, XXXV. 1, p. 128–129.
- ⁵⁹ PLS, XXXV. 9, p. 132.
- ⁶⁰ PLS, LVIII. 1–6, p. 218–221.
- ⁶¹ PLS, LXII. 1, p. 227–228.